

Artur Andrzejuk

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Profesor Mieczysław Gogacz i jego *Wstęp do tomizmu*

Pod sam koniec 2024 roku czytelnicy otrzymali najnowszą, ale wydaną już pośmiertnie, książkę Profesora Mieczysława Gogacza pod tytułem *Wstęp do tomizmu*¹. Warto przy tej okazji przypomnieć sylwetkę samego prof. Gogacza, przedstawić w pewnym zarysie tomizm, który głosił, a także poinformować o okolicznościach powstania książki, o perypetiach jej wydania i o jej zawartości oraz po prostu zachęcić do lektury.

Mieczysław Gogacz – rys biograficzny

O Profesorze Gogaczu już dość dużo pisano przy różnych okazjach², dlatego proponujemy spojrzenie na jego osobę przez pry-

¹ M. Gogacz, *Wstęp do tomizmu*, Warszawa 2024. Książkę wydało Naukowe Towarzystwo Tomistyczne przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W wersji elektronicznej książka dostępna jest bezpłatnie na stronach NTT pod adresem: <https://www.tomizm.org>.

² Życiorys prof. Gogacza i najważniejsze jego poglądy filozoficzne ujęliśmy w książce pt. *Mieczysław Gogacz*, która została wydana w serii „Polska Filozofia Chrześcijańska XX wieku”. Znajdują się w niej także

zmat trzech miejsc, z którymi czuł się silnie związany i które do końca życia przywoływał jako swego rodzaju toposy filozoficzne, religijne czy kulturowe. Można wskazać na trzy takie miejsca (lub nawet grupy miejsc): 1) Ziemia Dobrzyńska i Płock; 2) Katolicki Uniwersytet Lubelski i Papieski Instytut Studiów Mediewistycznych w Toronto; 3) Akademia Teologii Katolickiej (później Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego) i Warszawa.

Mieczysław Gogacz urodził się w roku 1926 na historycznej Ziemi Dobrzyńskiej i z tą ziemią przez całe życie był związany. Rypin uważał za swoje miasto rodzinne, ale szczególnie mocno czuł się związany z klasztorem karmelitów trzewickowych w Oborach koło Rypina. Mieszkał bowiem jako dziecko i młodzieniec obok tego klasztoru, uczestniczył w liturgii, znał zakonników. Kontakt z karmelitami ukształtował nie tylko jego religijność, co oczywiste, ale także w dużym stopniu kulturę i osobowość.

Okupacja niemiecka na Ziemi Dobrzyńskiej była wyjątkowo trudna dla Polaków, ponieważ tereny te już na jej początku zostały wcielone do Rzeszy jako tak zwane Westpreußen (Prusy Zachodnie), a więc nie należały do Generalnego Gubernatorstwa, utworzonego na większości zajętych ziem polskich. Mieczysław Gogacz, dzięki różnej pomocy i dzięki interwencji palca Bożej opatrności nie został wywieziony na roboty do Niemiec czy nawet na roboty przymusowe na terenie Polski, tak jak jego siostra, tylko tę okupację spędził na poczcie w Rypinie, będąc jej pracownikiem (przede wszystkim listonoszem).

Po wojnie Mieczysław Gogacz dość ekspresowo kończył przerwana na czas okupacji edukację, a więc gimnazjum w Rypinie, a potem liceum biskupie w Płocku. Właśnie Płock i liceum biskupie, nazywane też niższym seminarium duchownym, okazały się

wypisy najważniejszych czy reprezentatywnych dla myśli prof. Gogacza fragmentów jego tekstów. Zob. A. Andrzejuk, D. Lipski, M. Płotka, M. Zembrzuski, *Mieczysław Gogacz*, Kraków 2019. Książka ma także wersję angielską i dostępna jest w wersji elektronicznej pod adresem: <https://pchph.ignatianum.edu.pl/publikacje/mieczyslaw-gogacz>.

bardzo ważne, dlatego, że to tam przyszły profesor zetknął się z filozofią w ogóle, a także z tomizmem i tam właściwie zdecydował, że podejmie studia filozoficzne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim.

W Lublinie Mieczysław Gogacz dość szybko trafił pod opiekę prof. Stefana Swieżawskiego, choć był początkowo studentem ks. Stanisława Adamczyka, pod którego kierunkiem napisał magisterium o definicji ruchu u Arystotelesa. W czasie studiów lubelskich poznał także Mieczysława Krapca, Jerzego Kalinowskiego, Karola Wojtyłę, Feliksa Bednarskiego, Antoniego Korcika, Stanisława Kamińskiego i innych. Razem z Gogaczem studiowali w tym czasie na KUL między innymi: Krzysztof Kozłowski, późniejszy nawet minister spraw wewnętrznych, pani prof. Hanna Waškiewicz, przedwcześnie zmarły prof. Bartłomiej Korolec, pani prof. Zofia Włodek, prof. Adam Rudziński, a także prof. Zdzisław Kuksewicz, prof. Mieczysław Markowski, prof. Władysław Seńko, prof. Zenon Kałuża, siostra prof. Zofia Zdybicka, prof. Tadeusz Kwiatkowski. Na studiach w Lublinie Mieczysław Gogacz spotkał także Antoniego B. Stępnia. Zaprzyjaźnił się jeszcze w czasach studenckich, zostaną szwagrami i stałymi dyskutantami na wiele lat oraz przyjaciółmi właściwie do końca życia prof. Gogacza.

Także z Lublina Mieczysław Gogacz został skierowany przez swojego profesora Stefana Swieżawskiego na stypendium do Papieskiego Instytutu Studiów Mediewistycznych w Toronto, które dla uczniów Swieżawskiego ufundował najwybitniejszy wówczas tomista i historyk filozofii prof. Étienne Gilson. Mieczysław Gogacz był w pierwszej grupie stypendystów Gilsona w Toronto (z Franciszką Wilczek i Leszkiem Kucem).

Po powrocie z tego stypendium przeprowadził na KUL habilitację. Prowadził także zajęcia ze studentami jako asystent, a potem adiunkt prof. Swieżawskiego.

W 1966 roku, za namową ks. prof. Józefa Iwanickiego, byłego rektora KUL, który został rektorem warszawskiej Akademii Teologii Katolickiej, Mieczysław Gogacz przeniósł się do Warszawy, gdzie na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK

objął Katedrę Historii Filozofii po zmarłym właśnie w tym roku prof. Wiktorze Wąsiku. Od tego niemal czasu Gogacz miał przeświadczenie, że bardzo mała wówczas i nielicząca się za bardzo uczelnia, powstała ponadto dosyć sztucznie i w kontrowersyjnych okolicznościach, Akademia Teologii Katolickiej w Warszawie, jest ważnym „miejscem na ziemi”. Profesor Gogacz cenił tę akademię i co więcej (można tak powiedzieć) utożsamiał się z nią i uważał (co było swoiście prorocze), że należy budować jej uniwersytecki charakter. Dodajmy przy tym więc, że w 1999 roku Akademię Teologii Katolickiej przekształcono w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Od początku swej pracy w ATK prof. Gogacz stosował osobliwą metodę dydaktyczną. Swoich studentów, już od najmłodszych lat studiów, wciągał w badania naukowe, w szczególności w badania nad tekstami, których ukoronowaniem były wystąpienia na corocznych Studenckich Sesjach Naukowych.

Metoda ta dała niezłe wyniki. Wśród uczniów Profesora w ATK (magistrów i doktorów) znajduje się wiele osób, które znamy nie tylko z tego, że studiowały w ATK. Wymieńmy przynajmniej niektórych.

Pierwszym doktorem prof. Gogacza był ks. Wiesław Mering, późniejszy biskup włocławski. Doktorem prof. Gogacza była też pani Hanna Rosnerowa, filozof i tłumaczka, między innymi prac Gilsona.

Tadeusz Klimski, psycholog po KUL i filozof przyjechał wraz z prof. Gogaczem z Lublina. W ATK doktoryzował się i habilitował, tu został profesorem i wieloletnim prorektorem Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, a także wiceprezydentem (członkiem Prezydium) *Fédération des Universités Catholiques Européennes*.

Znani dziennikarze i publicyści jak Stanisław Krajski i Paweł Milcarek, wieloletni redaktor naczelny kwartalnika „*Christianitas*” i były dyrektor Programu Drugiego Polskiego Radia – byli asystentami i potem adiunktami prof. Gogacza w ATK (następnie jeszcze jakiś czas obaj pracowali na UKSW).

Krzysztof Andrzej Wojcieszek, profesor i specjalista w zakresie profilaktyki substancji psychoaktywnych, autor wielu znanych programów profilaktycznych (np. Noe, Debata). W przeszłości związany z Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, a ostatnio z Akademią Wymiaru Sprawiedliwości w Warszawie.

Ks. Tomasz Stępień, profesor filozofii na Wydziale Teologicznym UKSW, wybitny znawca neoplatonizmu i myśli wczesnochrześcijańskiej.

Paweł Bromski, współzałożyciel i wieloletni rektor Wyższej Szkoły Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki w Warszawie oraz Wyższej Szkoły Komunikowania, Politologii i Stosunków Międzynarodowych w Warszawie.

Izabella Andrzejuk, wykładowca przedmiotów filozoficznych w Akademii Białskiej im. Jana Pawła II w Białej Podlaskiej oraz dyrektor zespołu Szkół Ogólnokształcących św. Tomasza z Akwinu (była ostatnim doktorem prof. M. Gogacza; jej obrona doktorska odbyła się w 2006 roku).

Ks. Piotr Kordula, wykładowca filozofii w Archidiecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Szczecinie i tłumacz.

Andrzej Noras, specjalista od filozofii niemieckiej, wieloletni profesor filozofii na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach.

Marek Prokop, miediewista i arabista. Doktoryzował się pod kierunkiem M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers we Francji, pracował w Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) i w Bibliotece Polskiej w Paryżu. Wydawał „Journal Philosophique” oraz założył w Paryżu Centrum Badań Filozoficznych św. Tomasza z Akwinu (Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin).

Andrzej Bernhardt, miediewista, tłumacz, literaturoznawca, pracuje w Stowarzyszeniu Instytut Literacki Kultura (w Maisons-Laffitte pod Paryżem), które kontynuuje działalność Instytutu Literackiego, wydawnictwa założonego i prowadzonego przez Jerzego Giedroycia (wydawcy paryskiej „Kultury” i „Zeszytów Historycznych”). W maju 2019 roku prezesem Stowarzyszenia została żona Andrzeja Bernhardta, Anna Bernhardt.

Maciej Tesławski, współtwórca pierwszego polskiego letterhouse ABC Direct Contact. Specjalista od marketingu i reklamy. Był związany z Uniwersytetem Wrocławskim, gdzie w Instytucie Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej wykładał strategię i marketing oraz współtworzył kierunek Komunikacja Wizerunkowa.

Robert Firmhofer, dyrektor Centrum Nauki Kopernik w Warszawie, a przedtem wieloletni wicedyrektor Polskiego Radia BIS (programu młodzieżowego w Polskim Radiu).

Adam Górniak, wieloletni wykładowca filozofii i historii filozofii na Uniwersytecie Warszawskim.

Krzysztof Kalka, profesor filozofii na kilku uczelniach Pomorza, m.in. na Uniwersytecie im. Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy czy w Wyższej Szkole Zawodowej w Gnieźnie.

Paweł Paliwoda, zmarły przedwcześnie znany dziennikarz mediów kojarzonych z prawicą i konserwatyzmem.

Dariusz Karłowicz, filozof specjalizujący się w myśli antycznej, jeden z założycieli Fundacji św. Mikołaja (aktualnie jej prezes), redaktor naczelný rocznika „Teologia Polityczna”.

Rafał Tichy, filozof, publicysta, specjalista od mistyki średniowiecznej (Bernard z Clairvaux). Pracował w redakcji kwartalnika „Fronda”, a w listopadzie 2007 roku założył periodyk „44/ /Czterdzieści i Cztery”.

Andrzej Marek Nowik, filozof, historyk i historyk filozofii. Przez wiele lat wykładowca na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK/UKSW.

Grzegorz Dudzik, samorządowiec, obecnie wicestarosta Powiatu Wołomińskiego (województwo mazowieckie).

Tomasz Pawlikowski, historyk filozofii, pracownik naukowy (profesor) w Bibliotece Publicznej m. st. Warszawy – Bibliotece Głównej Województwa Mazowieckiego.

Grzegorz Bachański, działacz sportowy, wieloletni prezes Polskiego Związku Koszykówki, były sędzia międzynarodowy FIBA, od maja 2023 skarbnik Międzynarodowej Federacji Koszykówki strefy europejskiej (FIBA Europa).

Wydarzeniem bez precedensu, jeśli chodzi o komunistyczną Polskę, były wykłady prof. Gogacza w klubie studenckim Politechniki Warszawskiej *Riwiera Remont* w 1981 roku. A ostatnim (dla tomistów warszawskich) akordem „karnawału Solidarności” było powołanie 13 listopada 1981 r. Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w Warszawie. Tego dnia mianowicie odbyło się zebranie założycielskie. Okazało się bowiem, że w ramach tego, jak to nazwano „karnawału Solidarności” możliwe było założenie w miarę niezależnego stowarzyszenia naukowego. Powstało ono dokładnie na miesiąc przed wprowadzeniem stanu wojennego, a komuniści po tym miesiącu, mimo że jeszcze go nie zdążyli zarejestrować, to już zdążyli je zawiesić, bo właśnie wprowadzili stan wojenny. Stowarzyszenie to jednak istnieje po dziś i to ono jest wydawcą *Wstępu do tomizmu* Mieczysława Gogacza.

Po 1990 roku prof. Gogacz był zapraszany z wykładami do innych uczelni Warszawy. Wykładał filozofię realistyczną na Uniwersytecie Warszawskim, etykę chronienia osób w Akademii Medycznej i Wojskowej Akademii Technicznej. Z tą ostatnią uczelnią prof. Gogacz związał się nawet etatowo i na nieco dłużej.

Ostatnim polem działalności dydaktycznej prof. Gogacza w Warszawie były Studia Zaoczne i Niestacjonarne Filozofii na Akademii Teologii Katolickiej, a od 1999 roku Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Zajęcia na tych studiach prowadził Profesor od ich powstania w 1996 roku do 2005 roku. Był tam zawsze niezawodnym magnesem ściągającym tak starszych jak i młodszych słuchaczy.

W książce *Wstęp do tomizmu* znajduje się także jedno z ostatnich zdjęć przedstawiających Profesora w jego charakterystycznej pozie wykładowej. Jest to zdjęcie z 15 listopada 2008 r., z drugiej gali Nagrody im. prof. Mieczysława Gogacza, nadawanej przez specjalną, powołaną w tym celu Kapitułę za najlepsze prace magisterskie z tomizmu. Warto dodać, że w 2024 roku miała miejsce już XVII edycja tej nagrody, a jej dotychczasowi laureaci zamieszkują na pięciu kontynentach Globu ziemskiego.

Ostatnie lata życia prof. Mieczysław Gogacz spędził w Domu Geriatryczno-Rehabilitacyjnym pw. NMP Królowej Pokoju, prowadzonym w Warszawie przez Zakon Szpitalny św. Jana Bożego (bonifratrów). Tam też zmarł 13 września 2022 r. w wieku 96 lat.

Tomizm konsekwentny

Będąc już w Akademii Teologii Katolickiej prof. Gogacz rozpoczął pewną modyfikację tomizmu egzystencjalnego, którego nauczył się od Swieżawskiego, Gilsona i Krapca. Z czasem tę jego modyfikację zaczęto nazywać tomizmem konsekwentnym.

Na czym polega ta konsekwencja tomizmu w wersji prof. Gogacza?

Otóż najpierw i przede wszystkim na tym, że konsekwentnie, można powiedzieć – bezwzględnie – głosi się w nim tezę, że pierwszym i najważniejszym elementem bytu jest zapoczątkowujący ten byt akt istnienia. Przekłada się to na konsekwentne właśnie zaczynanie wszelkich analiz filozoficznych od problemu istnienia. Filozoficzny wniosek uznania, że istnienie na pozycji aktu bytu, jest pierwszym, najważniejszym, zapoczątkowującym byt elementem strukturalnym, stanowi uznanie, że pochodzi od samoistnego aktu istnienia, bytu, będącego wyłącznie istnieniem i wyłącznie aktem. Ten byt, dzięki swojej strukturze samoistnego aktu istnienia, może na zewnątrz siebie urealniać pochodnie od siebie akty istnienia, zapoczątkowujące inne byty jednostkowe. W taki właśnie sposób identyfikuje się Boga jako zewnętrzną przyczynę sprawczą wewnętrznego w każdym bycie aktu istnienia.

Skoro przyjmuje się, że akt istnienia, który jest w każdym realnym jednostkowym bycie pierwszym i podstawowym pryncypium bytowym, to teza ta w konsekwencji powoduje, że istnienie staje się pierwszym tematem filozofii, a związku z tym podstawowym tematem filozofii stają się także własności, przejawiające ten akt istnienia. Własności te, nazywane w dziejach filozofii i w literaturze filozoficznej transcendentiami czy nawet konwertibilia-

mi, prof. Gogacz nazywa po prostu „własnościami istnieniowymi”, bo są to własności przejawiające istnienie bytu. Ich nazwy łacińskie są następujące: *res aliquid, unum, verum, bonum, pulchrum*. W wersji prof. Gogacza po polsku nazywa się je odpowiednio: realność, odrębność, jedność, prawda, dobro i piękno.

W związku z takim widzeniem aktu istnienia w bycie musi zrodzić się pytanie, jak poznajemy istnienie bytu? Otóż, tutaj sprawa jest bardziej skomplikowana. Profesor mówi, że owszem, przecież w takim pierwszym zetknięciu z każdym bytem, w spotkaniu każdego bytu, chciałoby się powiedzieć spontanicznie, jak gdyby doznajemy jego realności. Przecież gdyby nie był realny, to w ogóle spotkanie nie byłoby możliwe. Ale tu właśnie Gogacz mówi bardzo ostrożnie: to jest poznanie niewyraźne, *cognitio confusa* (nazywane w tradycji). Na tym etapie tylko doznajemy, i to właśnie w sposób niewyraźny czy w sposób zmieszany przejawy tego istnienia bytu, czyli właściwie raczej realność bytu, bo tylko dzięki realności możliwe jest spotkanie i dalsze poznanie. W tym miejscu Mieczysław Gogacz odrzuca, preferowane w tomizmie Gilsona i Krapca, sądy egzystencjalne jako początek filozoficznego ujmowania bytu. Uważa bowiem, że wykrycie aktu istnienia w bycie jednostkowym, wyrozumowanie go, stanowi skutek pewnej, dość już zaawansowanej analizy filozoficznej, czyli analizy istoty bytu ujętej jako subsystemacja (*subsistentia*) czyli istoty bytu realnego. Dopiero w wyniku analizy subsystemacji i pytania o realność tej subsystemacji w bycie, wskazujemy czy odkrywamy akt istnienia w bycie.

Książka *Wstęp do tomizmu*

W najbardziej syntetycznej wersji ta filozofia czy metafizyka tomizmu konsekwentnego została zarysowana w książce *Elementarz metafizyki*³, która powstała i została wydana w 1987

³ M. Gogacz, *Elementarz metafizyki*, Warszawa 1987. Książka miała jeszcze 3 wydania; ostatnie Warszawa 2008. W formie e-book dostępna do

roku. Tomizm konsekwentny jest dzisiaj o wiele bogatszy, ma swoje rozwinięcia w innych niż filozofia bytu dyscyplinach filozoficznych. Poświęciliśmy mu specjalny podręcznik, który ukazał się w 2022 roku pt. *Tomizm konsekwentny*, a jego autorzy to już drugie i trzecie po prof. Gogaczu pokolenie tomistów. Książka ta ukazała się tuż przed śmiercią Profesora i znajduje się w niej ostatni jego tekst, przedmowa, pod znamienym tytułem: *Tomizm konsekwentny jako droga do mądrości*⁴.

Rok 1987, w którym powstał *Elementarz metafizyki*, ważny jest także z kilku innych powodów. Mianowicie, w dniach 3–5 kwietnia 1987 r. odbyły się w Strudze, koło Warszawy, w klasztorze Zgromadzenia Św. Michała Archanioła (michalici) rekolekcje, które prowadził prof. Gogacz, a których głównym przedmiotem miała być Eucharystia, ponieważ dwa miesiące później odbył się w Polsce Kongres Eucharystyczny, na który przybył papież Jan Paweł II. Prof. Gogacz i ojcowie michalici chcieli w taki sposób uczcić ten Kongres, a także papieża Jana Pawła II. Rekolekcje zostały nagrane, spisane i wydane w książce pod tytułem *Największa jest miłość*, dedykowanej Papieżowi z okazji Jego trzeciej wizyty w Polsce i z okazji właśnie Kongresu Eucharystycznego i Roku Maryjnego w Kościele⁵. Była to pierwsza książka prof. Gogacza, która powstała z nagranych wykładów i konferencji rekolekcyjnych.

W tym samym roku postanowiliśmy nagrać także, jakby się to dzisiaj powiedziało, flagowy wykład uniwersytecki Profesora za tytułowany *Wstęp do tomizmu*. W roku akademickim 1987/1988 regularnie nagrywaliśmy cotygodniowe wykłady. Profesor oczywiście trochę zmodyfikował ten wykład i nieco inaczej niż w la-

pobrania gratis ze strony internetowej Katedry Historii Filozofii UKSW: <https://katedra.uksw.edu.pl>.

⁴ *Tomizm konsekwentny*, red. A. Andrzejuk, Warszawa 2022; e-book do pobrania gratis ze strony Naukowego Towarzystwa Tomistycznego: <https://www.tomizm.org>.

⁵ M. Gogacz, *Największa jest miłość (1 Kor 13, 13). Rozważania rekolekcyjne*, Warszawa (Struga)–Kraków 1988. Książka dostępna gratis pod adresem: www.katedra.uksw.edu.pl.

tach poprzednich go przygotował właśnie ze względu na nagranie. Spisane z kaset wykłady dość długo czekały na wydanie, bo jak się okazało ich przygotowanie do druku wymaga pewnych sił i środków. Jak wiadomo bowiem, prof. Gogacz bardzo cenił zajęcia akademickie. Uważał zresztą, że nie ma nic ważniejszego i nawet jak chorował, to w wakacje lub w ferie, ale nigdy w czasie zajęć. W związku z tym, wykładów było 30 (dlatego książka ma 30 rozdziałów), a każdy trwał 90 minut. Dopiero Naukowemu Towarzystwu Tomistycznemu udało się uzyskać odpowiednie środki z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, dzięki którym możliwe było odpowiednie opracowanie tekstu i wydanie książki w takiej formie, jak się ostatecznie ukazała.

Sam wykład prof. Gogacza ma kilka segmentów. Profesor najpierw szeroko omawia samą filozofię i to, co wtedy było ważne, dzisiaj też wydaje się niebagatelne, czyli to, czym filozofia nie jest. W czasach dominacji marksizmu to, czym filozofia nie jest, miało postać pojęcia światopoglądu, gdyż marksiści z uporem godnym lepszej sprawy, utożsamiali filozofię właśnie ze światopoglądem. W związku z tym kontekstem we *Wstępie do tomizmu* jest zarysowana cała teoria światopoglądu.

Następnie dość szeroko i na sposób swoisty (przymiotnik „swoisty” to ulubione słowo prof. Gogacza) Profesor przedstawia historyczne dochodzenie do filozofii św. Tomasza z Akwinu. Oczywiście nie ukrywa, że dla niego odkrycie istnienia w bycie i sformułowanie teorii aktu istnienia jako pierwszego, najważniejszego i zapoczątkowującego byt pryncypium było szczytem rozwoju myśli filozoficznej. Na tym tle prof. Gogacz dość szeroko omawia dzieje tomizmu po śmierci Tomasza i dzieje tomizmu w naszych czasach, czyli tomizm po encyklice *Aeterni Patris* Leona XIII, wydanej pod koniec XIX wieku.

Dopiero w tej perspektywie przedstawia inne orientacje filozoficzne i relacje tomizmu do tych innych orientacji filozoficznych.

Wstęp do tomizmu jest książką dość obszerną – każdy z trzydziestu wykładów jest osobnym rozdziałem. Najpierw, jak już wspomniano, prof. Gogacz omawia właśnie filozofię jako identyfikację pryncypiów bytu, i zaraz potem w następnym wykładzie

dość gruntownie omawia światopogląd, jego koncepcje i odmiany. Potem dość dużo miejsca zajmują historyczne reperkusje głównie teorii bytu, skomponowane jako historyczne dochodzenie to tomizmu: platonizm, arystotelizm, tomizm. A szczegółowo: filozofia Arystotelesa i tradycja Arystotelesowska; filozofia bytu według Arystotelesa i stosunek Tomasza z Akwinu do ujęć Arystotelesowskich. Następnie Profesor omawia drogę św. Tomasza do wykrycia w bycie aktu istnienia i własności istnieniowych. Przy tej ostatniej okazji dość szeroko Profesor przedstawia filozoficzną teorię piękna (nie jest to może najważniejsza sprawa z metafizycznego punktu widzenia, ale za to mająca najobszerniejszą i najtrudniejszą literaturę). Następnie mamy w wykładzie to, co jest charakterystyczne dla filozofii Mieczysława Gogacza, coś z czym Profesor jest dość powszechnie kojarzony, a co należy do pewnych konsekwencji filozoficznego ujęcia człowieka. Chodzi mianowicie o teorię relacji osobowych, a więc miłości, wiary, nadziei. Potem dopiero prof. Gogacz omawia zewnętrzne przyczyny bytu, czyli także zewnętrzną przyczynę sprawczą jego istnienia. Szeroko przy tym omawia filozoficzną koncepcję Boga, i to zarówno w tomizmie jak i w innych filozofiach.

Dopiero po tych rozważaniach przechodzi do „spraw technicznych”, czyli na przykład języka filozofii. Dość szczegółowo Profesor omawia język filozofii oraz terminy filozoficzne, używane w różnych orientacjach filozoficznych. Następnie przychodzi kolej na przedstawienie dziejów myśli św. Tomasza. Profesor rozpoczyna od zarysowania sytuacji filozofii, jaka się wytworzyła w wyniku potępień, które nastąpiły pod koniec XII wieku i trwała dość długo, ulegając po drodze różnym przekształceniom i zniuansowaniu. Osobnym działem historii tomizmu jest odnowa tomistyczna, która nastąpiła z kolei po encyklice Leona XIII *Aeterni Patris* z roku 1879. Tutaj znalazło się miejsce na omówienie poszczególnych odmian tomizmu, a więc tradycyjnego, lowańskiego, transcendentalnego. Przy tej okazji Profesor omawia wpływy wówczas orientacje filozoficzne, a więc fenomenologię i egzystencjalizm. Na tym dopiero tle zarysowuje tomizm egzystencjalny i inne późniejsze odmiany tomizmu.

W ostatniej części książki prof. Gogacz zarysowuje sytuację filozofii w świecie w drugiej połowie XX wieku, lub nawet można powiedzieć – pod koniec XX wieku. Profesor bowiem dość starannie śledził światową literaturę filozoficzną, co umożliwiła mu zdolności językowe (czytał w co najmniej czterech językach, nie licząc klasycznych). Taką panoramę filozofii łącznie z sytuacją w Japonii i Australii, Profesor w tej książce przedstawia. Na koniec omawia jeszcze hermeneutykę i strukturalizm, a jako dodatek czy swoiste *postscriptum* prezentuje swoją, rodzącą się wówczas, propozycję etyczną, mianowicie etykę chronienia osób.

Książka została już na etapie redakcji wzbogacona o indeks pojęć, indeks osobowy, co w sumie powoduje, że ma ona prawie 500 stron. Jej lektura może jest więc dość pracochłonna, ale nie jest trudna, ponieważ prof. Gogacz mówił w sposób zrozumiały, unikając zawilgości językowych i niepotrzebnych figur retorycznych. Starał się przede wszystkim skupić na przekazie i zrozumiałości treści, czym *Wstęp do tomizmu* wyróżnia się wyraźnie spośród ponad trzydziestu innych jego książek. Jak napisano we *Wprowadzeniu* do książki (co warto powtórzyć i tutaj):

Profesor pisał inaczej, a mówił inaczej. Od czytelnika wymagał przygotowania i skupienia, słuchacza skłaniał do uwagi, ale niejako prowadził za rękę. *Wstęp do tomizmu* stara się realizować obie te perspektywy, ze zdecydowaną wszakże przewagą drugiej⁶.

Wydawać by się mogło, że dziś, w dobie komunikatorów internetowych i Facebooka, proponowanie czytelnikom pięćset stronicowej „cegły” jest niedorzecznością. Zwłaszcza, że wymaga ona wysilenia nie tylko wzroku, lecz przede wszystkim „szarych komórek”, a nawet czegoś więcej – intelektu – który nie ma struktury komórkowej, ale to właśnie on umożliwi nam zrozumienie nie tylko otaczającej nas rzeczywistości, ale rzeczywistości w ogóle, rzeczywistości świata, człowieka i Boga. Lektura

⁶ Gogacz, *Wstęp do tomizmu*, dz. cyt., s. 8.

Wstępu do tomizmu ma szansę tę intelektualną przygodę wywołać i dlatego ze wszelch miar warta jest polecenia. ■

Professor Mieczysław Gogacz
and his *Introduction to Thomism*

SUMMARY

At the end of 2024, the academic lectures of Prof. Mieczysław Gogacz (1926–2022) entitled *Introduction to Thomism* were published in print. This provided an opportunity to recall the figure of the author, a Polish Thomist of the second half of the 20th century and the beginning of the 21st century. The circumstances surrounding the creation of the book from lectures recorded in the 1987–1988 academic year were also presented, and the structure and content of the publication were outlined, in which Gogacz presents the historical investigation into Thomas Aquinas' formulation of the existential theory of being. He also discusses the history of Thomism after Thomas' death (in 1274) and the Thomistic revival initiated at the end of the 19th century. In addition, he characterizes his version of Aquinas's understanding, called consequent Thomism. All this is presented against the broad background of both the history of philosophy and the panorama of world philosophy at the turn of the second and third millennia. The whole is concluded with one of the first presentations of the ethics of protecting persons, i.e., Gogacz's version of Thomistic ethics, which he began to formulate at that time.

Keywords: Mieczysław Gogacz, Thomas Aquinas, philosophy, consequent Thomism, theory of personal relations, ethics of protecting persons

BIBLIOGRAFIA

Andrzejuk Artur, Lipski Dawid, Płotka Magdalena, Zembrzuski Michał, *Mieczysław Gogacz*, Kraków 2019. Książka ma także wer-

- sję angielską i dostępna jest w wersji elektronicznej pod adresem: <https://pchph.ignatianum.edu.pl/publikacje/mieczyslaw-gogacz>.
- Gogacz Mieczysław, *Elementarz metafizyki*, Warszawa 1987. Książka ta miała jeszcze 3 wydania. Ostatnie: Warszawa 2008; e-book dostępny na stronie internetowej Katedry Historii Filozofii UKSW: <https://katedra.uksw.edu.pl>.
- Gogacz Mieczysław, *Wstęp do tomizmu*, Warszawa 2024. W wersji elektronicznej książka dostępna jest na stronach NTT pod adresem: <https://www.tomizm.org>.
- Gogacz Mieczysław, *Największa jest miłość (1 Kor 13, 13). Rozważania rekolekcyjne*, Warszawa (Struga)–Kraków 1988. Książka dostępna pod adresem: <https://katedra.uksw.edu.pl>.
- Tomizm konsekwentny*, red. A. Andrzejuk, Warszawa 2022; e-book do pobrania ze strony Naukowego Towarzystwa Tomistycznego: <https://www.tomizm.org>.